

Марина ГРИМИЧ
Київ

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ ВОЛОСЬКОГО ПРАВА

Однією з найскладніших і заплутаних тем у карпатознавстві є питання так званого волоського права. Найбільш влучним серед визначень волоського права є дефініція, подана в “Енциклопедії українознавства”: “Волоське право – широко розповсюджене в Галичині осадне право, на якому в 14 – 15 вв. засновувалися оселі в гірських і взагалі мало придатних до хліборобства околицях”¹. Під осадним правом ми будемо розуміти право, властиво, соціальний устрій, на основі якого засновуються (або перезасновуються) нові села. Іншими словами, осадне право – це система юридичних та інфраюридичних норм, що обумовлюють такі речі, як 1) економічні спеціалізації населення новоутвореного села (скажімо, волоське право мало скотарсько-пастуший характер); 2) фіскальні (податкові) обов’язки новоствореної сільської громади (сплати до, так би мовити, місцевого бюджету і до централізованого); 3) адміністративний устрій і 4) судоустрій. У науковій літературі такий комплекс юридичних і соціальних норм часом іменують колонізаційним правом².

У визначений період (XIV – XV ст.) в українських Карпатах села засновувалися, окрім волоського, на німецькому праві; до того ж, існувала більш давня традиція – місцева, руська. З XVI ст. в Галичині посилено нав’язується традиція польського осадного права з її тенденціями до створення великих фільварочних господарств. Кожне з осадних прав мало свою специфіку за означеними вище показниками, проте між ними існували певні типологічні подібності і взаємозапозичення, що їх простежив, зокрема, М.Грушевський у своїй фундаментальній праці “Історія України-Руси”³. Про близькість волоського і руського права писав дослідник руського права Б.Греков⁴, а також румунські дослідники⁵.

Тепер зупинімося на власне волоському праві. Чому це право називається волоським? Закономірно припустити його походження від етноніму “волох”. Однак не все так просто. Як добре відомо етнологам, походження і доля етнонімів не є однозначними і прямолінійними, часто етнонім дуже далекий від первісного значення слова, яке лежить в його основі. У зв’язку з волоським правом, поширеним переважно в гірських районах Карпат, виникає закономірне питання: чи волоське право є етнічно волоським, чи між ним і етнічними волохами не існує ніякого зв’язку?

Почнемо з етноніму.

“Волох”, “волошин” дуже часто зустрічається в українському фольклорі, топонімії й антропонімії. Українці мали цілком точне уявлення про антропологічний тип волошина: “У нас такий панич, як волошин: чорнявий, з волосом на виду”⁶.

В історичних джерелах і документах, починаючи зі зламу тисячоліть, це слово зустрічається часом як етнонім, часом як соціонім. Це означає, що в одних випадках мають на увазі представника східнороманської етнічної спільноти, а в інших уживають у значенні “пастух”. Причому з XIII ст. виявляє себе тенденція превалювання соціоніма над етнонімом. Наприклад, у старій Сербії вже в XIII ст. слово “влах” означало переважно суспільний стан, а не етнічність⁷. Турки-османи, завоювавши Балкани, називали всіх сербів зневажливим прізвиськом “влахи”, що в них асоціювалося зі словом “козопаси” або “вівчарі”. Взагалі, іменем “власи” називалися також слов’яни східно-православного віросповідання Боснії та Далмації, а в Аттиці і Бестії “власами” називали взагалі сільське населення⁸. Візантійські хроніки називали болгар “влахами”⁹, а Болгарію деякі середньовічні джерела називали “землею влахів”. Що стосується Моравії, то тут “слово “валах”, що позначало на початковому етапі колонізації пастуха, поступово з процесом осідання пастушого населення, у другій половині XVI – XVIII ст., стало назвою мешканців гірських хуторів і сіл, що займалися ще й землеробством. Термін “валах” визначав у той час два соціальних стани – волохів гірських пастухів і володарів отари, що жили в селі. Він позначав і колоністів із рівнинних областей Моравії... Волохами в той же час називалися люди, що виконували державну службу з охорони лісів і кордонів країни, і горяни-провідники...”¹⁰.

Тобто, бачимо, що просте вивчення значення терміну “волох” виявляє більше його господарчу і соціальну специфіку, аніж етнічну. Однак це сталося не відразу.

Звернімося до етногенезу етнічних волохів.

Треба визнати, що й досі немає єдиного усталеного погляду на етногенез і етнічну історію волохів, як, до речі, і всіх середньовічних етносів. Єдине, в чому нині в основному погоджуються дослідники, це те, що волохи – середньовічна східнороманська етнічна спільнота, яка сформувалася на основі романізації фрако-дакійського автохтонного населення півночі і північного сходу балканського регіону; з VI ст. н.е. на волохів значно вплинули слов'яни. Е.Рікман визначає час появи волоського середньовічного етносу на європейському просторі рубезем I-го і II-го тисячоліття¹¹. Болгарський дослідник В.Маринов, проаналізувавши праці дослідників щодо високогірної пастушої культури, прийшов до висновку, що “важкодоступні стрімнини скелястої частини гір сучасної північно-західної Греції і Південної Македонії є прабатьківщиною кочівників, пастухів-вівчарів, що відомі під етнічною назвою “влас”, “власи”, “влах”, “влахо”¹².

Лінгвісти схильні виділяти не просто балканський мовний ареал, а й ширше – карпатсько-балканський, у чому, безперечно, є сенс не лише з погляду чисто лінгвістичного (українські карпатські діалекти і говірки виявляють якнайтісніший зв'язок з південно-слов'янськими мовами, діалектами і говірками), а й з погляду етнографічного й історичного, адже, як відомо, частина південнослов'янських народів сформувалася на основі літописних племен “білих” і “чорних хорватів”, що мігрували на Балкани з Карпат.

Слов'янська колонізація Балкан була масивною етнокультурною навалюю, яка асимілювала все на своєму шляху. Про цей період в історії Європи відомий англійський історик Норман Дейвіс пише, що перехід слов'ян через Дунай 551 р. “дуже скидався на давніший перехід германців через Рейн. Наслідки, безперечно, були дуже близькі. Цілі імперські провінції – Іллірія, Далмація, Македонія і Фракія – обернулися на велику Склавінію, Слов'янський край. Слов'яни так переважали латиномовне населення своєю кількістю, що від нього залишились тільки невеличкі острівці: дакоримляни (румуни) на північ від Дунаю і розпорошені громади “валахів” на півдні”¹³. Зрозуміло, що саме слов'яни мали досить потужні переваги над нечисленними волоськими громадами на Балканах.

Так, можна погодитися на тому, що в XIV ст. н.е. волохи могли принести в Карпати свої специфічні форми соціального устрою, що прижилися у населення, яке вело переважно скотарсько-пастуший спосіб життя. Однак волохи самі сформувалися в тісному контакті з південно-слов'янськими спільнотами, які, в свою чергу, повертають нас у ту саму точку – Карпати і низ Дунаю.

Тепер інше питання: якою мовою розмовляли волохи, що мігрували до Карпат? Питання є умовним, оскільки головне в ньому таке: якою мірою були слов'янізовані ті волохи, які опинилися на нинішній українській території в XIII – XVI ст.? Щодо цього питання серед дослідників також немає єдності.

Ю.Думнич вважає, що на Закарпатті волоська колонізація на перших етапах мала східнороманську етнічну специфіку: “Східно-романські елементи в Закарпатті XIV ст. склали певну частину, яка протягом багатьох століть віддавалася природній асиміляції з боку іншого панівного тут східнослов'янського етносу. Існування цих східнороманських елементів підтверджують сучасні топонімічні та ономастичні матеріали Закарпатського регіону”¹⁴. Цю тезу можна заперечити тим, що топоніміка й ономастика могла співіснувати зі слов'янською культурною специфікою волохів. Так дуже часто буває в етнічній історії. На думку українського дослідника В.Ф.Інкіна, волохи – це романізований слов'янський елемент, який мігрував спершу до Трансільванії (де також тривалий час переважало слов'янське середовище), а вже потім у Карпати¹⁵.

Однак поширенішим у європейській науці є переконання, що ті волохи, які прибули в Карпати, були не східнороманськими етнічними групами, не романізованим слов'янським елементом, а слов'янізованим романським елементом. Оскільки попередньо відбулася романізація фракійського або фрако-дакійського субстрату, то волохи в результаті є слов'янізованим романо-фракійським елементом.

Так вважають численні дослідники історії Балкан, яка має більш свіжі й конкретні “волоські сліди”, аніж Карпати. Адже волохи там були “старожилами”, поки не прийшла могутня слов'янська навала. У науковій літературі колишньої Югославії популярною є думка про те, що волохи – це слов'янізовані дако-романці (фрако-романці). Так, в “Історії Югославії” знаходимо думку про те, що волохи-скотарі поступово вступили в більш близькі контакти зі слов'янським населенням і врешті-решт злилися з ним¹⁶. Волохи прийняли мову свого слов'янського оточення, антропоніміку, віросповідання, однак довгий час усе ще сприймалися як окрема етнічна спільнота¹⁷. Однак поступово термін “волох” став позначати не представників романських етнічних спільнот, а пастушких або

напівпастуших скотарів¹⁸. І це сталося вже на ранніх етапах писемності, що відобразилося в південнослов'янських писемних джерелах.

Незважаючи на те, що дослідники досі дискутують, коли саме в часі відбулася слов'янізація волохів, проте погоджуються з тим, що якщо не всі, то принаймні значна частина волохів повністю слов'янізувалася. Це дає нам підстави бачити у волохах-скотарях, які мігрували в Карпати в XIII – XV ст. таких самих (або майже таких самих) слов'ян, що відрізнялися від місцевого населення специфічною говіркою, антропологічним типом і особливостями соціального укладу, який виробився як оптимальний для скотарсько-відгінного господарства. Цю думку висловлювали О.Ставровський, Л.Деже тощо¹⁹.

Шлях волохів-мігрантів у XIII – XVI ст. лишається одним із найбільш дискусійних моментів в історіографії. Так, В.Маринов вважає, що волохи рухалися Балканами в долинах річок Сави, Драви і Великої Морави на північ, деякі з них поступово там осідали, інші, перейшовши Дунай, рухалися в Трансільванію (XI – XV ст.), і далі, південної Польщі (1266 р.), Галичини; тим часом у Марамуреші (Закарпаття) волохи з'явилися в 1283 р.²⁰ А чеські науковці на основі вивчення лінгвістичних, етнографічних і документальних матеріалів прийшли до висновку, що волохи прийшли в Моравію зі східних українських Карпат²¹. Суперечливість тверджень щодо цього питання цілком зрозуміла з погляду специфіки міграційних процесів. Не варто вимагати від пастухів-волохів одного усталеного маршруту. Розпорошені волоські громади могли рухатися в різних напрямках, вони могли бути залученими в різні етнічні процеси.

Багато пастухів-волохів заселило й Молдавію. У XIV ст. були створені два князівства – Волоське і Молдавське. Волоське князівство було засноване латиномовними волохами, – зазначає Н.Дейвіс, відділяючи їх у такий спосіб від слов'яномовних²². Романомовні волохи, очевидно, теж невеликими громадами локалізувалися на території на південь від Дунаю, а також у Трансільванії.

Історія Волохії (укр. Волощини) відома кількома значними фактами, зокрема завдяки правлінню у XV ст. славнозвісного князя Влада III, званого під іменем Дракули або Влада-сади-на-палю, що відзначався своїми садистичними уподобаннями. Вже в XVI ст. Волохію завоювали турки. У XVIII ст. нею керувала Порта через посередників – греків-фанаріотів, які отримали свою назву від слова “фанар” – найменування грецького кварталу в Константинополі. У 1821 р. відбулося волоське повстання, яке, хоч і не скинуло турецького панування, проте скасувало фанаріотський режим. У 1856 р. Волохія здобула незалежність.

А тепер можна повністю зосередитися на слов'яномовних волохах. У кінці XIV – на початку XV ст. волохи-скотарі мігрували в Карпати. Але перші волохи прийшли сюди ще в XIII ст.²³

Однак не варто вбачати в тих волоських емігрантах піонерів-скотарів. У Карпатах уже існувала своя відгінно-скотарська господарська культура. Так, етнографи-історики віднайшли писемно-етнографічні джерела, що зафіксували присутність слов'янсько-пастушого населення в Карпатах у XIII ст., а писемні джерела античних і східних авторів, ретельно проаналізовані В.Королюком, дають підстави стверджувати наявність їх ще в період I – VI ст. н.е.²⁴

І справді, антропологічний тип бойків, які здавна займалися скотарством, та їхня говірка не дає ніяких підстав стверджувати їхній генетичний зв'язок з волохами, а тим часом дуже багато сіл Бойківщини були засновані на волоському праві. Про це свідчать і писемні документальні дані, і топоніміка. Так, від “волохів” походить назва сучасного районного центру Львівської області – Болехів. Утворення етноніма відбувалося таким чином: Волохів – Болехів – Болехів²⁵. Існувало два Болехова – Болехів Волоський на лівому березі р. Сукіль і Болехів Руський на правому березі. Походження м. Болехова якраз і відображає модель співжиття волохів-емігрантів і осідлого руського населення. Поблизу нинішнього районного центру Івано-Франківської області було розташоване село під назвою “Волоське Село”. Тепер це передмістя Болехова. До речі, видатна українська письменниця Наталя Кобринська, родом із Болехова, похована на волоському цвинтарі. У топоніміці Болехівщини знаходимо ряд “волошизмів”: Болехівська гора, Болехівка. Від “волох”, “волоський” походять назви села і річки Волосянка, села Волосани, Волосянський потік. Ряд топонімів з коренем “вільх” також співвідносяться з “волох” (на основі заміни ненаголошеного о на і): Вільхівці, Вільхівець, Вільхівка; за законами української мови від “волох” утворені назви с. Вільшина, потік Вільшинка, с. Волошинці. Навіть так далеко від Галичини, у Києві, досі зберегла свою історичну назву одна з подільських вулиць – Волоська. У Черкаській обл. є с. Вільховець, яке часом називають Вільхівець або Ольховець. Топоніміка іншого походження також може свідчити про зв'язок з волохами. Так, наприклад, с. Фалиш (Стрийський р-н) походить від слова “фолюш”, що означає шерстобитний млин або ступу.

Звичайно, не завжди волохи давали назву новому населеному пункту. Проте сіл, заснованих на

волооському праві, було чимало. Волохи селилися обабіч гірських річок і потоків. Їхні поселення були на Сяноччині, Перемишлянщині, на сучасній Самбірщині, Стрийщині, Болехівщині, Сколівщині, Турківщині, Калущині²⁶. Найдовше зберігала ознаки подібності з волоською господарчою і соціальною культурою Гуцульщина, бо перераховані вище регіони дуже швидко переорієнтовувалися на землеробство. Щодо Гуцульщини в науці є певні розходження. Одні дослідники заперечують будь-які романські впливи на цю етнографічну групу. З іншого боку, можна досить легко на основі лінгвістичних даних (наявності слів романського походження у гуцульській говірці), антропологічного типу (дуже подібного до балканського типу), специфіки господарства (відгінного скотарства), народного одягу (яскравої колористики, активного застосування шкіри тощо) і духовної культури (зокрема, мелосу народних пісень) виводити їхній зв'язок зі слов'янізованими волохами. Так, автор статті “Звичаєве право” в історико-етнографічній монографії “Гуцульщина” вважає, що “історіографія, порівняльно-етнографічний та лінгвістичний матеріал приводять до висновку про їх (ідеться про волоську пастушу колонізацію – М.Г.) вплив на формування відгінного тваринництва і у карпатських українців, що, однак, могло мати місце лише на початкових етапах (XIV – XV ст.), складаючи таким чином найбільш архаїчний пласт його організації. Дальший розвиток господарських традицій відгінного скотарства в Українських Карпатах – фактично результат вкладу місцевого населення”²⁷.

Як ми вже з'ясували, під волохами вже на той час розуміли пастухів-скотарів, що займалися відгінним скотарством (на відміну від скотарів-кочівників). Такі скотарі мали своє постійне поселення, а сезонно виганяли худобу на пашу то на полонини, то в долини.

Тепер зупинимося на питанні власне волоського права.

Початок дискусії з приводу волоського права в українських Карпатах належить польським дослідникам XIX ст. А.Стадницькому, К.Кадлецу, К.Добровольському, Ф.Персовському та ін.²⁸, які вважали, що мешканцями сіл на волоському праві були волоські пастухи. Інакше дивився на проблему волоського права М.Грушевський. Не заперечуючи, що первинна колонізація Карпат у деяких гірських районах могла здійснюватися етнічними волохами, він проте, на основі порівняльного аналізу волоського права з руським і німецьким, а також на основі вивчення тодішніх документів прийшов до висновку, що “в осадах волоських противно вповні панував український елемент: осадчі (почавши від другої пол. XV в.) бували звичайно все русини, осадки кольонізувалися самими русинами, фундація церкви звичайно вводилася в самий осадчий привілей, організовувалася осадка дуже часто на взір руський – дворищами, без поміру ґрунтів, і в практиці своїй вона опералася на місцевім звичаєвім праві”²⁹.

Питання волоського права в Карпатах дуже довго не цікавило радянську науку. Проте в 70-і рр. у колишньому Радянському Союзі розгорілася велика дискусія з приводу слов'яно-волоських зв'язків, яка втілилася в ряді монографій і збірників³⁰. Особливістю праць цього періоду є розгляд волоського питання на фоні карпатсько-балканського регіону і пов'язування культури волохів з культурою старобалканського типу.

Один з активних українських дослідників волоського права В.Ф.Інкін дотримується щодо етнічної приналежності волоського права генеральної лінії поглядів М.Грушевського, зокрема він вважає, що волоський етнічний елемент актуальним є лише на початкових етапах колонізації Карпат³¹. Дослідивши дуже ретельно документацію Самбірської економії, до якого входила Бойківщина і райони, прилеглі до неї (зокрема, деякі райони нинішньої Львівщини й Івано-Франківщини), він прийшов до висновку, що, “незалежно від своєї етнічної приналежності, колоністи на волоському праві були “волохами” в тому сенсі, в якому відносять до них населення з рисами гірсько-пастушого укладу господарства старобалканського типу...”³². Ця думка дуже поширена і в зарубіжній науці.

Енциклопедія українознавства також вважає, що “сама назва пов'язує волоське право з експансією волоського пастушого елемента, що посувалася уздовж Карпат і досягла на захід Моравії (так звана Моравська Волощина). Волоське право не має виразних національних прикмет; нема й даних про національну приналежність його первісних носіїв. Зважаючи на відносну нечисленність етнічного волоського елемента, треба гадати, що дуже рано на волоському праві осідали й українці”³³.

Істотно відрізняється у європейській дискусії щодо волоського права позиція авторів “Юридичного енциклопедичного словника”, шойно виданого в Києві. Це видання трактує волоське право як “звичаєве молдавське право, що склалося у XIV – XV ст. з утворенням Молдавської держави”³⁴. Автор статті пише про волоське право лише з погляду молдавського, згадуючи лише однією фразою про те, що “волоське право частково застосовувалося і в українських селах гірських районів Буковини, Галичини і Закарпаття – здебільшого для регламентації феодальних повинностей”³⁵. Досить несолідна як для головного енциклопедичного юридичного словника

України стаття, тим більше, що навіть молдавські дослідники визнають, що в молдавському праві дуже відчутна давньоруська спадщина, а вивчення ранніх етапів молдавської общини, зокрема, ведеться за відсутністю молдавських матеріалів, на основі вивчення галицьких матеріалів³⁶.

Ю.Гошко вживає термін “волоське право” у сполученні зі словами “так зване”, відзначаючи відсутність у Карпатах його етнічно волоського забарвлення³⁷.

Отже, з приводу української специфіки волоського права в Карпатах у пізній період дослідники більш-менш єдині.

Тепер розгляньмо специфіку волоського осадного права. Як зазначено вище, в Галичині в XV – XVI ст. кожне село мало свій правовий статус, тип осадного права – руський, німецький, волоський, – що фіксувалося в спеціальних інвентарях. Волохам-емігрантам надавалися королівські привілеї для обживання пустоші або гірських пасовиськ.

Серед специфічних ознак осадного права на волоському праві дослідники виділяють такі: 1) скотарська господарча специфіка (яка в багатьох селах протрималася аж до XVI ст., а потім поступово змінилася на землеробство); 2) інститут князівства; 3) інститут крайництва; 4) відсутність або незначна відробіткова рента і 5) наявність великосімейної патріархальної общини. Усі ці ознаки є актуальними до кінця XVI – початку XVII ст., після цього відбувається зближення сіл з різними типами осадного права, підпорядкування їх під норми польського права.

В українській історичній науці питання специфіки осадного права на волоському праві найкраще дослідив В.Інкін на прикладі Самбірської економії, куди входила досить широка територія нинішньої Львівської та Івано-Франківської областей. Цими питаннями серйозно займався і дослідник руського права Б.Греков³⁸.

Інститутові “князівства” В.Інкін присвятив окрему статтю, де, зокрема, вивчив різні версії походження цього соціального явища, піддав критиці думку про те, що у волоському праві відбулося просте механічне запозичення інститутів німецького права, і прийшов до висновку, що формально-юридичний метод не дає змоги зрозуміти відмінності між різними типами осадного права в Галичині, це можна зробити лише на ретельному аналізі документації. А вона якраз свідчить про те, що інститут князівства у волоських селах набагато подібніший до інституту тиунатів сіл руського права, аніж до інституту солтиства німецького права. Це дає дослідникові підстави вжити термін “українсько-волоське право”³⁹. Південно-слов’янські писемні джерела переконують, що інститут “кнеза” сформувався у волохів ще на стадії балканській. Волохи-мігранти рухалися із заходу на схід цілими общинами, що склалися з великих сімей, на чолі з князями (“кнезами”). “Термін “князь”, поширений серед волоського населення Балкан і Карпат повсюдно міг виражати різні ступені соціальної і політичної ієрархії. Спершу він означав старійшину суда із судовими функціями (поряд з термінами “ватаман”, “премічур”, “жуде”). Він також міг означати начальника осадного права, що очолював общину і виконував ті ж функції, що в селах руського права тиуни або отамани. Щоправда, князь за волоським правом мав більшу владу над селянами, аніж тиуни”⁴⁰. Із князів виділилася помісна волоська шляхта.

Ціла дискусія розгорілася в науковій літературі з питання спадковості посади князя⁴¹. В.Інкін, спираючись на твердження польського дослідника Кадлеца, відзначає, що спадковість за волоським правом треба розуміти не в сучасному значенні слова, а з точки зору сімейної общини⁴².

Самобутньою рисою волоського права є угруповання сіл в країні на чолі з крайниками. Країни існували як автономні самоуправлінські округи. Інститут крайництва існував і на Балканах, і в Карпатах. У XVI ст. в Самбірській економії існувало три країни (Дністровська, Стрийська, Бистрянська), а в XVII ст. їх було вже сім⁴³. Посада крайника фактично була спадковою або щонайменше пожиттєвою. Крайник відповідав за діяльність сільських общин, за своєчасну сплату повинностей, за організацію охорони території країни від розбійництва, він очолював виїзний крайничий суд тощо⁴⁴.

З погляду етнології найцікавішим є сімейна організація населення сіл на волоському праві. Для сучасної соціальної антропології велика патріархальна і мала нуклеарна сім’я – це дві крайні точки тривалого процесу еволюції і трансформації великої сімейної общини. Зокрема, велика патріархальна сім’я є по суті великосімейною (домовою) общиною, яка має спільну (сімейну), а не індивідуалізовану власність на землю, худобу, господарський інвентар, житло і т. ін.

У себе на “старій” батьківщині, тобто на Балканах, волохи жили патріархальним життям, ізольовано від сусідів, під патронімією свого челника – організатора вівчарської задруги, що складалася із сімей вівчарів⁴⁵.

Яку форму існування сімейної общини спостерігаємо в карпатських і нижньодунайських поселеннях на волоському праві? Основним критерієм визначення типу сім’ї, безперечно, є форма власності.

Якщо проглянути молдавські грамоти XV ст., писані староукраїнською мовою, то можна перекоонатися, що в сім'ях існувала спільна сімейна власність. Грамота № 64 свідчить про те, що “Стефан воевода дає грамоту в тому, що він купив у Сіми пахарнічела, його сестри Аннушки та інших їх родичів село Глодінії...”⁴⁶; грамота № 63 засвідчує, що “Стефан воевода дає грамоту в тому, що він купив у Шандра Гарду, його племінника Шушмана, його дядька Івана та інших їх родичів село Щилбиканії за 160 золотих татарських”⁴⁷; в інших грамотах (зокрема, № 45) йдеться про те, що Ілля воевода дарує за вірну службу одному зі своїх підданих два села, причому дарує йому і його братам і т.д. Як бачимо, тут фігурує спільна сімейна або сімейно-общинна власність.

Дослідники волоського права в Молдавії на основі інших документів також приходять до подібного висновку⁴⁸.

Така ситуація була і в українських селах на волоському праві. Князівська нерозділена сім'я проживала на одному дворіщі. Його власністю було дворіще із присадибними територіями, а також лани – земельні ділянки. Угіддя перебували в обчинному користуванні. В.Ф.Інкін відзначає також факти, які свідчать про те, що князь (тобто глава великосімейної общини) виконував колись сакральні функції. При наданні привілеїв князю для осад на волоському праві, йому видавалося доручення розробити лан землі під церковний приход, він був власником церкви, князь вирішував, кому з його синів чи племінників бути попом, попівство також передавалося спадково⁴⁹. Виконання головою патронімії сакральних релігійних і обрядових чи навіть адміністративно-релігійних функцій є типовою рисою великосімейної общини.

Як бачимо, вивчення волоського права відкриває багато цікавих сфер, цікавих для етнологів. Зокрема, принциповими є кілька питань. По-перше, теоретичне питання щодо суті осадного права. Часто волоське право трактують як звичаєве право на тій підставі, що воно існувало в усній формі і не було кодифікованим.

Однак осада завжди або майже завжди співвідносилася з державно-адміністративними органами. Так, для того, щоб здійснити поселення на волоському праві, спершу треба було здобути привілей від державного органу. У привілеї якраз і обумовлювалися та документально підтверджувалися всі майбутні права й обов'язки осадника. Привілей – це вже джерело права. Тобто, ситуація належить до сфери права як такого, а не звичаю. На звичаї базувалися інші соціальні інститути всередині волоських поселень, зокрема, сім'я, шлюб, система спорідненості, успадкування, покарання злочинів, земельні відносини тощо. Інститут князівства і крайництва також відображає адміністративно-правовий устрій волоських сіл. Поряд з волоським осадним правом існували кодифіковані німецьке право, а пізніше польське право. Їх усіх об'єднують норми і принципи осадки. Саме тому доцільніше розглядати волоське право як один із типів осадного права, звичайно, обумовлюючи його специфічність, що виявлялася в багатьох випадках у тяжінні до звичаєвого права.

По-друге, проблема волоського права становить інтерес для етнологів з погляду історії сім'ї та сімейної общини. Зокрема, вартий уваги збіг, що саме на Бойківщині і Закарпатті, де існувало багато сіл на волоському праві, найдовше збереглися ознаки великих сімейних общин.

Усе це свідчить про необхідність активнішого введення питання волоського права в обіг не лише історичної науки, а й етнології, соціальної та юридичної антропології.

¹П.Г. Волоське право // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т.1. – С. 314.

²Інкін В.Ф. К вопросу о происхождении и эволюции волошского института “князя” (кнеза) в Галицкой деревне XV – XVIII. // Славяно-волошские связи (Сборник статей). – Кишинев, 1978. – С. 115.

³Грушевський М.С. Історія України-Руси. – Т. V. – К., 1994. – С. 356 – 380.

⁴Греков Б.Д. Крестьяне на Руси. – Кн.1. – М., 1952. – С. 293.

⁵Див. огляд румунських публікацій з цього приводу: Драгнев Д.М., Советов П.В. Основные этапы развития и разложения общины в Молдавии (до начала XIX в.) // Славяно-волошские связи. – С. 70 – 72.

⁶Грінченко Б. Словарь української мови. – Т.1. – К., 1908. – С. 253.

⁷Наумов Е.П. Волошская проблема в современной югославской историографии (проблемы этнической и социальной историографии средневековых влахов) // Славяно-волошские связи. – С. 211.

⁸Маринов В. Расселение пастухов-кочевников влахов на Балканском полуострове и за его пределами // Славяно-волошские связи. – С.171.

⁹Там само. – С.173.

¹⁰Грацианская Н.Н., Корольок В.Д. Проблемы этногенеза моравских влахов в современной чехословацкой историографии // Вопросы этногенеза и этнической истории славян и восточных романцев: Методология и историография. – М., 1976. – С. 254.

¹¹Рикман Э.А. Румыны // Народы и религии. – М., 1998. – С. 434 – 436. Див. також: Молдаване // Народы

и религии. – М., 1998. – С. 348 – 349.

¹²Маринов В. Расселение пастухов-кочевников влахов на Балканском полуострове.... – С. 162.

¹³Дейвіс Н. Європа. Історія. – К., 2000. – С. 261.

¹⁴Думнич Ю.В. “Волохи” Закарпаття по данным грамот XIV в. // Славяно-волошские связи, С.153.

¹⁵Инкин В.Ф. Дворище и сельская община в селах волошского права Галицкого Подгорья XVI – XVIII вв. по материалам Самборской экономики // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы (за 1966 г.). – Таллин, 1971. – С. 114.

¹⁶Наумов Е.П. Волошская проблема в современной югославской историографии, С. 212

¹⁷Там само. – С. 204.

¹⁸Там само. – С. 210.

¹⁹Ставровський О. Словацько-польсько-українське прикордоння до 18 століття. Кошиця-Пряшів, 1967; Дژه Л. Очерки по истории закарпатских говоров. – Будапешт, 1967. – С. 260 – 265.

²⁰Маринов В. Расселение пастухов-кочевников влахов на Балканском полуострове.... – С. 173 – 174.

²¹Грацианская Н.Н., Королук В.Д. Проблемы этногенеза моравских валахов в современной чехословацкой историографии... – С. 255

²²Дейвіс Н. Європа. Історія. – К., 2000. – С. 405.

²³Инкин В.Ф. К вопросу о происхождении и эволюции волошского института “князя”... – С. 117.

²⁴Королук В.Д. Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. Политическая и этническая история.– М., 1985. – С. 168 – 187.

²⁵Стрийщина: Історико-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнітивщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини. У 3-х Т. – Нью-Йорк, 1993. – Т. III. – С. 145.

²⁶Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. V. – С. 357; Инкин В.Ф. Волость (краина) и вече (собор) на Галиции в XV – XVIII ст. // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы (за 1970 г.). – Рига, 1977. – С. 71 – 85.

²⁷Мардаревич Б.С. Звичаєве право // Гуцульщина. – К., 1987. – С. 234.

²⁸Див. про ці праці: Гошко Ю. Звичаєве право населення українських Карпат та Прикарпаття XIV – XIX ст. – Львів, 1999. – С. 7 – 9 та ін.; Инкин В.Ф. К вопросу о происхождении и эволюции волошского института “князя”... – С. 114 – 115.

²⁹Грушевський М. Історія України-Руси. – Т.V. – С. 377.

³⁰Див.: Королук В.Д. Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья; Вопросы этногенеза и этнической истории славян и восточных романцев: Методология и историография. – М., 1976; Славяно-волошские связи (Сборник статей).

³¹Инкин В.Ф. Дворище и сельская община в селах волошского права Галицкого Подгорья. – С. 114.

³²Там само. – С. 113.

³³П.Г. Волоське право. – С. 314.

³⁴Гончаренко В.Д. Волоське право // Юридична енциклопедія. – К., 1998. – С. 512

³⁵Там само. – С. 13.

³⁶Драгнев Д.М., Советов П.В. Основные этапы развития и разложения общины в Молдавии. – С. 69.

³⁷Гошко Ю. Звичаєве право населення українських Карпат та Прикарпаття... – С. 7 – 11, 51 – 55.

³⁸Греков Б.Д. Крестьяне на Руси... – С. 293

³⁹Инкин В.Ф. К вопросу о происхождении и эволюции волошского института “князя”...– С. 116.

⁴⁰Инкин В.Ф. Дворище и сельская община в селах волошского права Галицкого Подгорья... – С. 117.

⁴¹Цю дискусію висвітлив В.Інкін. Див.: Инкин В.Ф. К вопросу о происхождении и эволюции волошского института “князя”... – С. 132.

⁴²Там само.

⁴³Инкин В.Ф. Дворище и сельская община в селах волошского права Галицкого Подгорья... – С. 115.

⁴⁴Там само.

⁴⁵Маринов В. Вказ. праця. – С. 163 – 164.

⁴⁶Українські грамоти XV ст. – К., 1965. – С. 129.

⁴⁷Там само. – С. 126.

⁴⁸Драгнев Д.М., Советов П.В. Основные этапы развития и разложения общины в Молдавии... – С. 71.

⁴⁹Инкин В.Ф. К вопросу о происхождении и эволюции волошского института “князя”... – С. 134.